

FRANSIZ SÖMÜRGEÇİLİK TARİHİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Erdoğan UYGUR*
Fatma UYGUR**

ÖZET

İnsanlık tarihinde derin izler bırakan sömürgecilik, Batı uygarlığının bir ürünü olarak ortaya çıkar. Rönesans dönemiyle başlayan Avrupalılık bilinci, özellikle sanayi devrinin başlamasıyla birlikte yeni coğrafyaların keşfine zemin hazırlar. Avrupa kıtasında birbirleriyle sürekli savaş hâlindeki devletler büyümek, zenginleşmek ve daha güçlü olmak için yeni kaynaklar bulmak amacıyla önce Amerika kıtası ile uzak doğuya yönelirler. Osmanlı İmparatorluğu'nun güç kaybetmeye başladığı dönemde ise, yeni topraklar arayışında olan bu Avrupa devletleri Afrika ile ilgilenmeye başlarlar. Böylece, Amerika, Hindistan, Uzakdoğu'da olduğu gibi Afrika'nın pek çok yerinde büyük ekonomik çıkarların söz konusu olduğu bir paylaşım mücadelesi başlar. Portekiz, İspanya, Hollanda, Danimarka, Belçika ve Almanya'nın önünde özellikle İngiltere ile Fransa Batı uygarlığının temsilcileri olarak kıta Avrupa'sında sürdürdükleri savaşları bu bölgelerde de devam ettirirler. Bu çalışmada, Batı uygarlığının bu bölgelere naklinde önemli rolü olan Fransa'nın sömürgecilik anlayışı, faaliyetleri ve sonuçları ana hatlarıyla incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Sömürgecilik, Emperyalizm, Batı, Avrupa, Uygurluk, Fransa, Afrika

A RESEARCH ON THE FRENCH COLONIZATION HISTORY

ABSTRACT

Colonization led to remarkable effects on world history is attributed to western culture. The European identity emerged through renaissance period has potentially caused the discovery of new lands with the induction of industrial revolution. In this period, the European countries which generally have war

---

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, uygur@humanity.ankara.edu.tr

** Fr. Okt. Ankara Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, fuygur@humanity.ankara.edu.tr

among each other targeted America continent and far east in order to develop and flourish. As the Ottomans weakened, Africa seemed a fertile and productive land for those European countries seeking for new colonies. Hence, a new struggle for allocating African resources has begun in various regions of Africa as in America, India, and Far east. Not only Portugal, Spain, Holland, Denmark, Belgium and Germany, but also especially Great Britain and France as the representatives of the western culture conveyed the war they had in Europe to the Africa. This study aimed to explore the perspective, activities, and results of French colonization which had an important role to convey western civilization to Africa.

Keywords: Colonization, western, Europe, civilization, France, Africa

GİRİŞ

XV. yüzyılda Rönesansla başlayan Avrupalılık bilincinin ortaya çıkmasının ardından, XVI. yüzyıl, coğrafi keşiflerin hız kazandığı ve ardından sömürgecilik faaliyetlerinin şekillenmeye başladığı dönem olur. Bu dönemde matbaa, barut ve pusulanın kullanılmaya başlanması Avrupalılar lehine önemli bir üstünlük sağlar (Evren, 2003: 39). Düşünce özgürlüğü kapsamında yönetimlere muhalif söylemlerin matbaa aracılığıyla yaygınlık kazanmasına rağmen, pusula ve barutun önemli hâle gelmesiyle keşif ve muharebe gücünü artıran Avrupa devletleri, bu üstünlüklerini kıta Avrupa'sı dışında sömürgeler oluşturma vasıtası olarak kullanırlar.

“Avrupa ülkeleri içinde XV. ve XVI. yüzyıllarda Hindistan ve Cava'ya kadar giderek sömürgecilik faaliyetlerine ilk başlayan ülke Portekiz ve hemen ardından İspanya gelmektedir. Daha sonra Fransa, İngiltere ve Hollanda bunları takip etmiştir.” (Kavas, 2003: 72)

Dünya sömürgecilik tarihinde Fransa, İngiltere ve İspanya'nın çok önemli bir yeri vardır. Bunlardan Fransa ve İngiltere tarih boyunca sürekli rekabet ve mücadele hâlinde olmuşlardır. Avrupa'da sürdürdükleri savaş durumunu, koloniler kurmak veya sömürgeler oluşturmak için gittikleri topraklarda da devam ettirmişler, kimi zaman İngiltere, kimi zaman da Fransa bu çatışma ve savaşlardan zaferle çıkmış ve emperyal kimliklerini iyice pekiştirmişlerdir.

Fransa'nın emperyal bir güç hâline gelmesinin en önemli sebeplerinden biri sanayi devriminin yanı sıra şüphesiz Afrika'da ve deniz aşırı topraklarda koloniler ve sömürgeler oluşturmasıdır. Fransa'nın sınırlarını genişletme ve gücünü artırma konusunda kıta Avrupa'sına yönelik bir proje hazırlamasına olanak verecek kabiliyetten önemli oranda yoksun olduğunu söylemek gerekir;

zira, bütçesinin yarısından fazlası sadece borçlarına gitmekte ve durağan bir nüfus yapısına sahip olmanın dezavantajlarını yaşamaktadır. (Harmand, 1910: 8). Öte yandan, XV. yüzyılın sonlarına doğru İtalya'yı, hatta İspanya'yı ele geçirmek için İtalya ve İspanya ile sürdürdüğü savaş ve Almanya gibi güçlü devletlere komşu olması, Avrupa içlerinde yeni hükümrانlık ve nüfuz alanları oluşturmasının pek de mümkün olmayacağını göstermektedir.

Tarihte sömürge kurmak, büyük toprak sahibi olmak, büyük devlet olmanın temel şartı olarak görülmektedir (Armaoğlu, 2010: 597). “*Endüstrinin gelişmesi, nüfus artışı, hammadde kaynaklarına ve mamül eşyanın sürülmesi için pazarlara olan ihtiyaç, bunlara Avrupa dışına taşma zorunluluğunu göstermiştir. İlk Fransız'da başlayan yeni bir sömürge imparatorluğu girişimi, bir ateşli hastalık gibi diğer Avrupa memleketlerine bulaşmıştır.*” (Karal, 1999: 258-259).

“*Başta üniversite öğretim üyeleri olmak üzere aydınlar bu hareketi fikir yönünden desteklemeye koyulmuşlardı. Parola, sömürgeler kurmak suretiyle Avrupa uygarlığını yaymak olmuştur. Evrensel ve ulusal kiliselerde bu uygarlığı kendilerine mal ederek, mal yerine inanç dogmaları satmak için sömürgeçiliği desteklemeye başlamışlardır.*” (Karal, 1999: 259).

Dolayısıyla, yeni hükümrانlık ve ticaret yolları arayışındaki Fransa için yukarıda sözü edilen sebeplerden dolayı Amerika, Kanada, Hindistan, Kamboçya, Vietnam gibi deniz aşırı topraklarda sömürgeler oluşturmak veya Afrika'ya yönelmek daha cazip gelmiş olmalıdır.

FRANSA'NIN SÖMÜRGEÇİLİK FAALİYETLERİ

Avrupa'da İngiltere, Almanya, İspanya, Portekiz, Hollanda gibi ülkelerle rekabet hâlindeki Fransa (Petit de Julleville, 1873: 6)'nın sömürge topraklar arayış sürecini iki ana bölümde değerlendirmek mümkündür: XVI. yüzyıldan itibaren tedricen Kuzey Amerika, Antil adaları, Doğu Hindistan'ın bir bölümü ve Afrika'nın bir kısmı Fransa'nın nüfuz alanına girer. 1830'dan itibaren ise XIX. yüzyıl, Fransa için kudretli bir imparatorluk rüyasının gerçekleştiği önemli bir dönem olur. Fransa bu yüzyılda Hindiçin (Laos, Kamboçya, Vietnam), Yeni Kaledonya, Fransız Polonezyası gibi yeni sömürgeler elde eder ve Osmanlı Devleti'nin zafiyet içinde bulunmasından dolayı İngiltere ile birlikte Afrika'da mutlak söz sahibi olur. Cezayir (1830), Gabon (1839), Moritanya (1854), Senegal (1854), Gine (1855), Fildişi Sahili (1855), Kongo (1859), Mali (1883), Madagaskar (1896), Benin (1899), Burkina Faso (1896), Togo (1884-Almanya, 1918-Fransa), Çad (1900) ve Nijer (1900) gibi pek çok ülke Fransa'nın kontrolüne geçer. Fransa ele geçirdiği bu ülkeleri ya doğrudan

sömürgeleştirme yoluna gider ya da Tunus (1881), Fas (1912), Laos (1893), Kamboçya (1863), Vietnam (1862) gibi protectorat (himaye) görüntüsünde kontrolü altına alır.

XVI. yüzyıl ile birlikte Amerika kıtası İngiliz, İskoç, İrlandalı, İspanyol, Portekizli, Alman ve sair pek çok ulusun koloniler hâlinde yerleşme ve yurt tutma mücadelelerine sahne olur. Anglo-sakson ve Kelt kökenli Alman, İngiliz, İskoç ve İrlandalılar Kuzey Amerika'yı; İspanyollar ve Portekizliler ise Meksika'nın yanı sıra tüm Orta ve Güney Amerika'yı işgal ederler. Yenedünyada bayrağını dalgalandıracak bir karış toprağı bulunmayan Almanya'nın milyonlarca vatandaşının da yeni topraklara göç etmesi dikkat çekicidir (Petit de Julleville, 1873: 6).

Fransızlar, askerî müdahalelerle topraklar kazanmaya çalışmanın yanı sıra Fransa'dan Mississippi ve Kanada'ya yapılan göçler aracılığıyla koloniler oluşturmaya başlar. Emperyal devletlerle sürekli rekabet ve mücadele hâlindeki bu genişleme çabalarının başlangıçta sistemli bir faaliyet olmadığı görülmektedir. Bunun yanında İtalya ve İspanya ile sürüp giden savaşlar veya iç karışıklıkların da etkisiyle Fransa Avrupa'da İtalya'dan sonra en az sömürgeye sahip devlet konumundadır (Petit de Julleville, 1873: 6). “Bazı sömürgeciler yakıp yıkarak kendilerini kabul ettirmeye çalışırken, bazıları farklı bir görüntü sergileyerek, yerli halkların tepkisini çekecek politikalar yerine, onların yaşamlarını kolaylaştıracak yenilikleri sunma yoluna gitmişler, böylelikle tepkileri yumuşatarak yönetimlerini yavaş yavaş büyüyen bir işbirliği üzerine oturtmuşlardır” (Evren, 2003: 40). Böyle olmakla birlikte şiddet, sömürgeci ülkelerin sık başvurduğu en önemli ikna yöntemi ve sindirme aracı olmuştur. Portekiz, İspanya ve İngiltere'nin Amerika kıtasında gerçekleştirdiği katliamlar; İngiltere'nin Hindistan'da her türlü şiddet ve entrika malzemesini kullanarak bölgeye nüfuz etme çabaları; yine İngiltere'nin Fransa, Belçika, Almanya ve Danimarka ile birlikte Afrika'yı paylaşım sürecinde yerli halkın maruz kaldığı muamele, zulüm ve katliam insanlık tarihini dehşete düşürecek boyutlara ulaşmıştır.

Şiddetin hiçbir zaman göz ardı edilmemesiyle birlikte tepkileri yumuşatma politikası doğrultusunda, özellikle XVIII. yüzyıldan itibaren sömürgecilik faaliyetlerinin belirli bir plan ve disiplin içinde, merkezî bir otoritenin kontrolü altında yapılmaya başlanması neticesinde Fransa'nın İngiltere ile rekabet edebilir duruma geldiği görülür. XIX. yüzyılda ise ikinci cumhuriyetle birlikte, Martinik, Guadelop ve Reunion sakinlerine Fransız yurttaşlığı hakkı verilir. Bu sömürgelerden seçilen milletvekilleri, aralarında birkaç melez olsa da, buralara yerleşmiş Fransızlardan oluşur (Nurlu, 2003: 104). 1858'den itibaren “Cezayir ve Sömürgeler Bakanlığı”, “Sömürgeler

Devlet Bakanlığı“ gibi değişik adlar altında faaliyetini sürdüren bir bakanlık kurulur. Bu bakanlık günümüzde “Fransa Denizaşırı Bakanlığı” adıyla faaliyetine devam etmektedir.

Sömürgecilik faaliyetlerinin bilimsel yöntemlere göre yapılması, seyyahların ve kâşiflerin bölge halklarıyla ilgili tespitlerinin dikkate alınması, sömürülen toplumların özelliklerinin göz önünde tutulması, zaman zaman gururlarının okşanması, ilişkilerde daha dikkatli davranılması ilkeleri benimsenir. Bu bağlamda Batı Doğu’da, Amerika’da ve Afrika’da sömürülecek alanları keşfetmek, tanımak ve sömürmek için her türlü fırsat ve imkândan yararlanma yoluna gider.

Çeşitli ülkelere gönderilen elçilerin verdiği bilgilerin yanı sıra seyyahların aktardığı seyahat izlenimleri de bölge toplumlarının etnografik yapısını, gelenek ve göreneklerini, güçlü yanlarını ve zaafalarını tespit etmede Batılı yönetimlere fikir verir. Böylece, Batı’nın siyasal amaçlarına malzeme sağlar. Örneğin Doğu seyyah ve kâşiflerin gezip gördükleri, anlattıkları ve yorumladıkları hâliyle değerlendirilebilmekte, dolayısıyla Doğu’ya ancak metinler aracılığıyla ulaşılabilmektedir (Parla, 1985: 12). Doğunun yeniden yorumlanmasında ve inşa edilmesinde seyahatnameler önemli oranda belirleyici olmuştur. Bu bakımdan, çoğu zaman, seyyahlar, kâşifler ve seyahatnameler sömürge topraklar arayışında olan yönetimlerin ve şirketlerin öncüleri gibidirler. Edward Said ve Robert Irwin eserlerinde bu realiteyi sıkça referans almışlardır (Said, 1998: 223; Irwin, 2008: 67-70). Benzer durum Amerika ve Afrika için de geçerlidir. Seyyahlar, kâşifler ve misyonerler buralarda gördüklerini ve kanaatlerini kendi ülkelerinin yöneticileriyle paylaşarak, plânlanan siyasal ve ekonomik icraata ciddi katkılar sağlamışlardır.

Planlı-programlı faaliyetlerin icrası doğrultusunda 1893’te kurulan Fransız Koloni Birliği de amaçlarını belirler. Buna göre:

- a. Gelişme ve refahın sağlanması, genel ticari çıkarların sürdürülmesi yanında Birlik üyelerinin özel menfaatlerinin de korunması,
- b. Birlik üyelerine her türlü yararlı bilginin sağlanması: Yasa, tarife, gümrük bilgileri ve sair gerekli tüm bilgiler,
- c. Yeni kazanç yollarının araştırılması (Anonym, 1900: 2-3).

Bu kapsamda sömürgecilik faaliyetlerinin bölgelerin özelliklerine göre sınıflandırılması söz konusu olur. Bu sınıflandırma sırasıyla:

- a. Ticari amaçlı faaliyetler
- b. Yerleşme (habitat) amaçlı faaliyetler
- c. Doğrudan sömürgecilik amaçlı faaliyetler

d. Tüm amaçları içinde barındıran faaliyetler şeklindedir (Aspe-Fleurimont, 1902: 5).

a. Ticari amaçlı faaliyetler: Liberal bir ekonomi anlayışı doğrultusunda bölgeyle gerçekleştirilmesi planlanan ticari ilişkileri kapsamaktadır. Bölgeye büyük yatırımlar yapmak, limanlara veya nehirlerin ulaştığı bölgelere büyük antrepolar inşa etmek kârlı sonuçlar getirecektir. İngilizlerin Çin'den satın aldığı kuru kayalık araziden ibaret olan Hong-Kong bu faaliyet türüne güzel bir örnek oluşturmaktadır. Doğru planlama ve yatırımlar sayesinde Hong-Kong İngiltere için çok verimli bir ticari faaliyet alanı olmuştur (Aspe-Fleurimont, 1902: 5). Fransa için ise Şanghay örneği verilebilir. 6 Nisan 1849'da Çin ile yapılan bir antlaşma ile şehirde 66 hektarlık bir arazi imtiyazlı kullanım amacıyla (serbest bölge) 1849-1946 yılları arasında Fransızların idaresine verilmiş ve Fransızlar buradan pek çok menfaat elde etmiştir..

b. Yerleşme (habitat) amaçlı faaliyetler: Bu kapsamda, bugünkü ABD'nin güneyinde yer alan Mississippi ve Louisiane (Yeni Fransa) bölgeleri ile Kanada'nın Québec bölgesi XVII. yüzyılın başlarından itibaren (1602), Fransızlar açısından uygun yerleşim alanları olarak görülür ve onbinlerce Fransız bu bölgelere yerleşir (Aspe-Fleurimont, 1902: 6). Détroit, Saut de Sainte-Marie, Fond-du-Lac, Saint-Louis, Vincennes ve yüzlerce yerleşim birimlerine önemli şehirlerden Ticonderoga, Chicago ve Pittsburg'u da ilave etmek gerekir (Gourmont, 1888: 6) (Harita 1).

İngiltere ile Fransa arasındaki sürekli çatışma durumunun bu iki sömürgeci devleti de güçsüz bıraktığı bilinmektedir. Kıta Avrupa'sı dışında yenilgiler yaşamaya başlayan Fransızlar Afrika ve Amerika'da hâkimiyetleri altındaki toprakları ya antlaşmalar yoluyla satarak, ya da İngilizlerin egemenliğini kabul ederek kaybederler.

Bu sömürgecilik yarışında İngilizler daha bilinçli ve daha cüretkâr hareket ediyor gibidirler: Örneğin, "*Fransa ve İngiltere aralarındaki rekabete bir son vermek için 5 ağustos 1890 da bir anlaşma yaparlar. Anlaşmaya göre Gine Körfezi'nin bereketli toprakları İngilizlere veriliyor, Fransızlara ise, bu toprakların kuzeyinde Büyük Sahra Çölü kalıyordu. Bundan dolayıdır ki, İngiltere başbakanı Salisbury, 'Bırakalım Galyalı horoz bu kumlarda eşinsin' diyordu.*" (Armaoğlu, 2010: 605). Bu rekabet ve çatışmaya bir başka örnek olarak, Kanada'daki anlaşmazlıkla ilgili Lord Chesterfield'in mektubu gösterilebilir. Lord Chesterfield, oğluna yazdığı 8 Şubat 1758 tarihli mektubunda "*Stratejimizi akılcı ve uygun bir şekilde belirlediğimiz takdirde Fransızları Kanada'da diri diri yemek için yeterince gücümüz var.*" (Gourmont, 1888: 155) diyerek, stratejik davranmanın gerekliliğine işaret ediyor.

Amerika'daki habitat bölgelerinin kayıplarına rağmen, geleneklerine kıta Fransa'sındaki Fransızlardan daha bağlı olan göçmen Fransızlar dillerini, kültürlerini, gelenek ve göreneklerini korumaya özen göstermektedirler (Petit de Julleville 1873: 16). Örneğin "Fransız Kanada'sı" olarak adlandırılan Québec'te Fransızca konuşan insan sayısı günümüzde altı milyon civarındadır.

c. Doğrudan sömürgecilik amaçlı faaliyetler: Bu durumu, Avrupalıların koloniler hâlinde yerleşmesine uygun olmayan bölgelerde, yerli halk aracılığıyla bölgenin doğal kaynaklarından faydalanmak olarak özetlemek mümkündür. Asıl sömürgecilik faaliyetlerinin yürütüldüğü ana yapıyı bu bölüm oluşturmaktadır. Sömürgeci ülkeler için hesapsız ve sorgusuz bir faaliyet alanı olarak görülmektedir.

İngiltere için Hindistan; Almanya için Togo ve Kamerun; Hollanda için Guyana ve Java; Belçika için Kongo; Portekiz için Angola ve Mozambik; İspanya için Küba; Fransa için ise Çin Hindî, Madagaskar, orta ve batı Afrika'daki sömürgelerin tamamını bu duruma örnek olarak vermek mümkündür (Aspe-Fleurimont, 1902: 7). Afrika, yalnızca kölelerin bulunduğu yer değil, aynı zamanda sömürgeci ülkelerden gelen insanlara yatırım imkânı sağlayan bir pazardır. Batı'nın gelişen teknolojisi Afrika'nın sömürge hâline gelmesine ve köleleşmesine yol açan bir döngüye hizmet etmiştir (Nurlu, 2003: 107).

Sömürge toplumları asimile etmeye yönelik dil, din ve kültür politikalarının ısrarlı bir şekilde uygulandığı faaliyetler zinciri de bu sekme içinde görülmektedir. Sömürgelerde başlayan Hıristiyanlaştırma çabaları Kardinal Lavigerie'nin 1867'de Cezayir'e tayin edilmesiyle daha planlı ve programlı hâle gelir. Lavigerie'nin kurduğu "Beyaz Rahipler" (Pères blancs) ve "Beyaz Rahibeler" (Sœurs blanches) adlı örgütler bütün Afrika'da en kapsamlı misyonerlik faaliyetlerini başlatır (Kavas, 2003: 77).

Afrika'nın putperest yerlilerini Hıristiyanlaştırmak amacıyla yapılan bu misyonerlik faaliyetleri semeresini vermiş ve XX. yüzyılın sonuna gelindiğinde Afrika'nın pek çok bölgesi Hıristiyanlaştırılmıştır. Bu durumla ilgili olarak, Kenya'nın İskoçyalı misyonerler tarafından vaftiz edilerek Hıristiyanlaştırılan kurucu devlet başkanı Jomo Kenyatta* (1894-1978)'nin sözleri dikkat çekicidir: "*Quand les Blancs sont arrivés chez nous, ils avaient la Bible et nous, nous*

---

* 1894'te doğduğunda Kamau wa Ngenji olan adı, 1914'te vaftiz edildiğinde John Peter Kamau olarak değiştirilir; daha sonra ise Johnstone Kamau adı kullanılmaya başlanır. 1938'den itibaren ise Jomo Kenyatta adıyla anılır. Bu örnek, sömürgeci anlayışın ve asimilasyon faaliyetlerinin ortaya çıkardığı kültür ve kimlik değişiminin en dramatik örneklerinden biridir.

avons la terre, ils nous ont appris à prier les yeux fermés et quand nous avons ouvert les yeux, les blancs avaient la terre et nous, nous avons la bible." (Gouteux, 2006: 65). "*Batılılar geldiklerinde ellerinde İncil, bizim elimizde topraklarımız vardı. Bize, gözlerimizi kapayarak dua etmeyi öğrettiler. Gözümüzü açtığımızda, bizim elimizde İncil, onların elinde topraklarımız vardı.*" (Harita 2 ve 3).

Misyonerlik faaliyetleri sadece Hıristiyanlaştırmayı değil, aynı zamanda iyi Hıristiyan olabilmek için kendilerini beyaz insanların hizmetine ve memnuniyetine adanmış toplumlar oluşturmayı da hedefliyordu. Böylece beyaz insanların "efendi" statüsüne dinsel bir meşruiyet de getirilmiş olunuyordu.

Misyonerlik faaliyetleriyle birlikte yürütülen dil ve kültür politikası da sömürgecilik faaliyetlerinin önemli bir halkasını oluşturmaktadır. Daha çok Afrika ve Güney Amerika ile örneklendirmenin uygun olacağı bu politika ekseninde yürütülen çalışmalar sonucunda Afrika'da İngilizce ve Fransızca; Güney Amerika'da ise Portekizce ve kahir ekseriyetle İspanyolca sömürge toplumların resmi dilleri hâline gelmiştir.

Günümüzde bu toplumlar kendi yerel dillerinin yanında Avrupa dillerini de eğitim ve öğretim dili olarak kullanmaktadırlar. Bu durum Fransız sömürgelerinin tamamında, hatta Protektorat (himaye) altındaki Tunus ve Fas için de geçerlidir. Öyle ki "*Asimile etme eğilimi Fransız halkının büyük sapkınlıklarından biridir.*" (Valmor, 1909: 47) ifadesi Fransa'nın işgal ettiği toplumlara yaptıklarıyla doğrudan ilişkili olarak söylenmiştir.

Bu bağlamda, Tunus örneği, Osmanlı Devleti ile Fransa'nın fütihat anlayışlarındaki farkı çarpıcı bir şekilde ortaya koyması bakımından önemlidir. 1575 yılından itibaren 1881'e kadar resmen Osmanlı Devleti'nin bir eyaleti olan Tunus, 1881'de Fransızların idaresine geçmiş ve 20 Mart 1956'ya kadar bu durum devam etmiştir.

Aralıksız üç asırdan daha uzun bir süre Osmanlı eyaleti olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin mirası olarak Türkçe Tunus'ta hiçbir zaman konuşulan bir dil olmamıştır. Buna karşılık 75 yıl gibi kısa bir süre için Fransızların elinde kalan Tunus'un her bölgesinde Fransızca, eğitim ve öğretim dili olarak kullanılmakta, sokaklarında sıkça konuşulmakta ve ülkede Arapçanın yanında resmi dil statüsünü korumaktadır.

Fransızcanın Tunus'ta resmi dil olmasının ve Fransız kültürüne duyulan hayranlığın getirdiği Fransız sempatisini, Fransızlar Tunus'ta Türklere karşı düşmanlık duyguları oluşturmak için bir vasıta olarak kullanmakta sakınca görmüyorlar. Nitekim Osmanlı Devleti pek çok Tunuslu için sömürgeci bir devlet konumundadır. Bu algı yanılığını hazırlayan ve onu sürekli körükleyen

Fransa ise Tunus'u Osmanlılardan ve İspanyollardan kurtaran bir kurtarıcı-koruyucu devlet rolündedir.

Sömürge halkların dillerinin ve inançlarının yerini başka diller ve inançların alması, vaftiz edilerek John Peter Kamau adı verilen Jomo Kenyatta örneğinde olduğu gibi, köle-efendi ilişkisindeki döngüyü sağlamak için en önemli merhaledir. Bu durumun gerçekleşmediği zamanlarda kuvvet kullanmak veya gerçek anlamda köleleştirmek yoluyla döngünün devam etmesi sağlanır. İngiliz askerinin Hindistan'da Müslüman halka, domuz yağına batırılmış kurşun sıkması ve halkın kendisini domuz yağından korumak için savaşmaktan vaz geçerek kaçması veya teslim olması; Afrika'dan getirilen kölelerin Kuzey Amerika'da pamuk tarlalarında, Güney Amerika'da ise şeker kamışı tarlalarında kamçı zoruyla çalıştırılması döngünün devamını sağlamaya yönelik icraattır.

d. Tüm amaçları içinde barındıran faaliyetler: Ticaret, habitat ve sömürü amaçlı bu sonuncu kısma ait ülkeleri Yeni Kaledonya, Madagaskar, Tunus, Maurice, Reunion ve Antiller olarak sıralamak mümkündür.

Ticaret ve sömürgeleştirme faaliyetlerinin yanı sıra Fransa, bu topraklarda koloniler oluşturmak amacıyla nüfus sevkiyatı da yapmıştır. (Aspe-Fleurimont, 1902: 7).

SONUÇ

Avrupa ülkeleri Hindistan, Afrika ve Amerika halklarını medeniyetle tanıştırmının karşılığını insan ticareti, altın, gümüş, elmas, petrol, vb olarak fazlasıyla aldılar. Bu çerçevede Fransa sömürgecilik faaliyetlerinde İngiltere, İspanya ve Portekiz ile rekabet edecek gücü ve kararlılığı sonuna kadar muhafaza etmiştir. Hatta 1789 Fransız İhtilali'nin "Liberté, Egalité, Fraternité" "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" sloganı ile uyumlu olmayan bir tavır içinde hareket etmeyi sürdürerek, geride bıraktığımız yüzyılda da sömürge alanlarını genişletmeyi başarmıştır.

Fransa'nın 1534'te başlayan sömürgecilik serüveni, geride pek çok Hıristiyanlaştırılmış ve Fransızca konuşan toplumlar ve ülkeler bırakmıştır. Fransa, diğer müstemleke ülkeler gibi altın ve gümüş rezervinin çok önemli bir kısmını, sanayi hammaddesini, baharat ve petrol ihtiyacını ve iş gücünü bu ülkelerden sağlamıştır.

Eğitim alan insanların sayısının artması, eğitim seviyesinin yükselmesi, insanların farklı fikirleri tartışmaya başlaması, devletlerdeki kutuplaşmaların daha dengeli ve daha keskin çizgilerle belirlenmesi, bunun akabinde güçlerin dengelenmesiyle XX. yüzyılın ortaları, özellikle Afrika'daki sömürgelerin pek çoğu için bağımsızlıklarına kavuştukları dönem olur. Kamerun, Togo,

Madagaskar, Mali, Fildişi Sahili, Yukarı Volta (Burkina Faso), Moritanya, Senegal, Niger gibi sömürgelerin hemen hemen tamamı 1960'lı yıllarda bağımsızlıklarına kavuşmuş görünmektedirler (Harita 4). Bir başka deyişle “Afrika'nın doğusunun tamamlanması ve 1962'de Cezayir Cumhuriyeti'nin kurulması, sömürgecilik çağını pratik olarak kapatmakta ve Afrika'nın yeniden yapılanma dönemini açmaktadır.” (Luraghi, 2000: 323).

Şu anda Fransa'nın doğrudan idaresi altında Guyana (1604), Martinik (1635), Guadelop (1635), Reunion (1642), Fransız Polonezi (1846), Mayotte (1853) ve Yeni Kaledonya (1853) (Kavas, 2003: 75) gibi küçük topraklar kalmıştır (Harita 5). Bununla birlikte, Fransa, günümüzde kendisine bağlı sömürge alanlarının çok büyük bir kısmını kaybetmesine rağmen, hemen hemen tamamının yönetiminde doğrudan olmasa da önemli oranda söz sahibidir. Zira, bu ülkelerden çekilmeden önce, bütün bu ülkelerin resmi dili Fransızca olmuş, iktidar Fransız kültürünü benimsemiş ve Fransa'ya tabi insanlara bırakılmıştır. Bu ülkeler, doğal olarak, ekonomik açıdan da Fransa'ya bağımlı kalmışlardır (Nurlu, 2003:105).

Dolayısıyla, ekonomik ihtiyaçların karşılanması bakımından Fransa ile yoğun işbirliği içindedirler. Günümüzde bu Frankofon (Fransızca konuşulan ülkeler anlamında kullanılan bir sözcük) ülkelerin teknolojik ihtiyaçlarını önemli oranda Fransa karşılamakta; din, özellikle de dil, eğitim ve kültür bakımından ise önemli bir kısmına model ülke olmayı sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

Anonym (1900) *Union coloniale française : but, moyens d'action, résultats*, Paris.

ARMAOĞLU, Fahir (2010) *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul.

ASPE-FLEURIMONT, L. (1902) *La Colonisation française, avec des observations spéciales sur l'Afrique occidentale*, V. Giard, E. Brière, Paris.

EVREN, Gürbüz (2003) “Genel Olarak Sömürgecilik Hareketleri ve Antiller Denizi, Pasifik ve Hint Okyanuslarındaki Fransız Sömürgeleri”, *Sömürgecilik Hareketlerinde Fransa ve Anadolu'da Fransız-Ermeni İşbirliği Bildiri Kitabı*, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ.

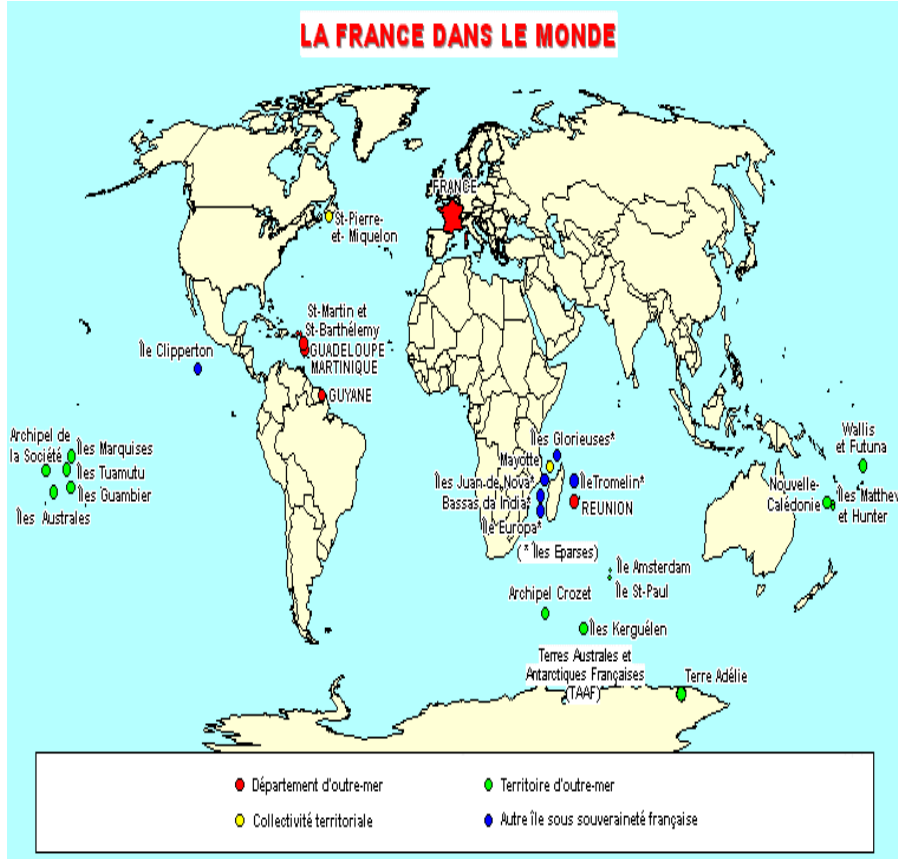
GOURMONT, Remy de (1888) *Les Français au Canada et en Acadie*, Librairie de Firmin-Didot, Paris.

GOUTEUX, Jean-Paul (2006) *Apologie du blasphème*, éd. Syllepse, Paris.

- HARMAND, Jules (1910) *Domination et colonisation*, Paris.
- IRWIN, Robert (2008) *Oryantalistler ve Düşmanları* (Çev. Bahar Tırnakçı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- KARAL, Enver Ziya (1999) *Osmanlı Tarihi, IX. Cilt İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara.
- KAVAS, Ahmet (2003) “Afrika’da Fransız Sömürgeçiliği”, *Sömürgecilik Hareketlerinde Fransa ve Anadolu’da Fransız-Ermeni İşbirliği Bildiri Kitabı*, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ.
- LURAGHI, Raimondo (2000) *Sömürgecilik Tarihi* (Çev. Halim İnal), E Yayınları, İstanbul.
- NURLU, Muammer (2003) “Batı Kaynaklarına Göre Fransız Sömürgeçiliği”, *Sömürgecilik Hareketlerinde Fransa ve Anadolu’da Fransız-Ermeni İşbirliği Bildiri Kitabı*, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ.
- PARLA, Jale. (1985) *Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- PETIT DE JULLEVILLE, Louis (1873) Faculté des lettres de Nancy. Cours d'histoire. *Histoire de la colonisation française aux Indes et en Amérique jusqu'à la révolution de 1789*, Leçon d'ouverture, par L. Petit de Julleville, imprimerie de G. Crépin-Leblond, Nancy.
- SAID, Edward W. (1998) *Oryantalizm* (Çev. Nezih Uzel), İrfan Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul.
- VALMOR, J. (1909) *Les Problèmes de la colonisation*, Librairie des sciences politiques et sociales, Paris.

Bugünkü Fransa toprakları

Harita 5